

dr hab. inż. Krzysztof Leja, prof. PG

Sopot, 13 lipca 2023 r.

Kierownik Katedry Zarządzania

**Recenzja rozprawy doktorskiej autorstwa Pani mgr Katarzyny Cymbranowicz
pt. „Dostosowanie studiów ekonomicznych do potrzeb pracodawców w Polsce”,
której promotorką jest Pani prof. dr hab. Helena Tendera-Właszczuk**

1. Podstawa formalno-prawna

Podstawą formalno-prawną recenzji jest artykuł 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2017 r., poz. 1789 z późn. zm.) w związku z art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 roku Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2018 r., poz. 1669z późn. zm.) oraz pismo Dyrektora Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie Pana prof. dr hab. inż. Stanisława Popka, informujące o powołaniu mnie przez Radę Dyscypliny Ekonomia Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie na recenzenta rozprawy doktorskiej autorstwa Pani mgr Katarzyny Cymbranowicz pt. „Dostosowanie studiów ekonomicznych do potrzeb pracodawców w Polsce”, której promotorką jest Pani prof. dr hab. Helena Tendera-Właszczuk.

Zgodnie z obowiązującymi regulacjami prawnymi, zadaniem recenzenta jest ustalenie, czy rozprawa doktorska stanowi rozwiązanie oryginalnego problemu naukowego, a Doktorantka prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie naukowej, w tym przypadku w dyscyplinie ekonomia oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej oraz odpowiedź na pytanie W konkluzji recenzji wymagana jest odpowiedź na pytanie: czy przedłożona do oceny rozprawa doktorska uzasadnia dopuszczenie Pani mgr Katarzyny Cymbranowicz do publicznej obrony?

2. Ocena podjętej problematyki badawczej

Prof. Stefan Kwiatkowski twierdzi, że pytaniom kierowanym do władz instytucji kształcących na poziomie wyższym: czego uczyć? i jak uczyć? powinny towarzyszyć pytania: kogo uczyć? i po co

uczyć?¹. A jako główne umiejętności, jakie powinien nabyć absolwent szkoły wyższej Kwiatkowski za Gasparskim wymienia metaumiejętności, tj. umiejętność zdobywania nowych umiejętności, umiejętność pozyskiwania wiedzy, umiejętność projektowania oraz umiejętność wielowymiarowego wartościowania działań w przestrzeni, która wyznacza efektywność, ekonomiczność i etyczność². Autorka dysertacji, podejmując problematykę dostosowania studiów ekonomicznych do potrzeb pracodawców wpisuje się w dyskurs podjęty przez Stefana Kwiatkowskiego. Jest to problematyka ważna i aktualna z punktu widzenia badawczego i aplikacyjnego.

Trafne jest już we wprowadzeniu odniesienie się Doktorantki do raportu UNESCO z 1998 r., autorstwa Jacquesa Delorsa pt. „Edukacja. Jest w niej ukryty skarb”. Od czasu opublikowania tego raportu minęło już ćwierć wieku, jednak jego główne przesłania nie straciły na ważności. W tym miejscu warto przypomnieć, że Delors w rządzie Republiki Francuskiej pełnił m.in. funkcję Ministra Finansów. Pozostawię ten fakt bez komentarza.

Doktorantka, po przeanalizowaniu literatury przedmiotu, dostrzegła lukę badawczą, związaną z brakiem analiz związku relacji pomiędzy zatrudnialnością absolwentów uczelni a dobrymi praktykami w procesie kształcenia, w tym relacji wynikających ze współpracy uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym. To trafna obserwacja. Autorka rozprawy doktorskiej koncentruje uwagę na sytuacji absolwentów studiów ekonomicznych prowadzonych w polskich uniwersytetach ekonomicznych w Katowicach, Poznaniu, Krakowie, Wrocławiu oraz w Szkole Głównej Handlowej. Analizy prowadzono z perspektywy pracodawców oraz ekspertów Polskiej Komisji Akredytacyjnej. Wybór problematyki badawczej oceniam pozytywnie.

3. Ocena układu rozprawy doktorskiej, w tym informacje o jej częściach składowych.

Struktura pracy doktorskiej jest poprawna. Pierwsze dwa rozdziały mają charakter teoretyczny, dwa kolejne empiryczny, a rozdział piąty stanowi diagnozę zależności oferty edukacyjnej uczelni ekonomicznych i potrzeb rynku pracy. W rozdziałach teoretycznych Doktorantka kreśli problematykę rynku pracy w kategoriach ekonomicznych. Szczególnie ciekawe jest wyróżnienie rynku pracy inte-

¹ S. Kwiatkowski (2001). Szkoły wyższe – przykład organizacji nieinteligentnych? *Tworzenie organizacji*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, 226.

² Tamże, s. 219.

lektualnej i teorii kapitału ludzkiego. Na uwagę zwraca też szerokie odnoszenie się do literatury przedmiotu, głównie polskojęzycznej, a także danych statystycznych.

Rozważania dotyczące rynku pracy w kategoriach ekonomii pozwalają na stwierdzenie, że Doktorantka, redagując dysertację zadbała o jej fundament teoretyczny. Tytuł rozdziału drugiego jest nieco niefortunny – z pewnością byłoby go sformułować Kompetencje w warunkach gospodarki opartej na wiedzy, gdyż pojęcie kompetencje zawiera już wiedzę, umiejętności i postawy. Szkoda, że Doktorantka w tym fragmencie rozprawy nie przywołała prac prof. Antoniego Kuklińskiego, który już na przełomie XX i XXI wieku pisał o gospodarce opartej na wiedzy, podkreślając, że niektórzy akronim GOW odczytują jako gospodarkę opartą na węglu. Pozytywnie oceniam natomiast to, że Doktorantka sięga do prac Alвина Tofflera, Josepha Schumpetera, Christophera Freemana i innych badaczy, w tym polskich naukowców Wiesława Grudzewskiego i Ireny Hejduk. Rozdział drugi ma, podobnie jak pierwszy charakter odtwórczy, a jego wartość polega głównie na uporządkowaniu pojęć opisanych w literaturze przedmiotu.

Z punktu widzenia problematyki dysertacji, szczególnie wysoko oceniam zestawienia definicji kompetencji zorientowanych na pracownika i na pracę oraz definicji kompetencji o charakterze mieszanym, co wymagało żmudnych poszukiwań literaturowych. Kolejnym istotnym zestawieniem jest identyfikacja kompetencji kluczowych w GOW oraz ich charakterystyka. Autorka rozprawy trafnie zauważa, że uczelnie muszą adoptować się zmian w otoczeniu, a jednocześnie dostrzegać konkurencję na rynku usług edukacyjnych, oferującym różne formy kształcenia. Podsumowaniem tego rozdziału jest zestawienie różnych niedopasowań na rynku pracy. Rozdziały teoretyczne oceniam pozytywnie, gdyż stanowią solidny punkt wyjścia do badań empirycznych.

W rozprawie doktorskiej, w mojej ocenie brakuje rozdziału poświęconego metodom badawczym, co uważam za istotny mankament pracy. Autorka, co prawda we wstępie wymienia metody, którym posługuje się w dysertacji, jednak z uwagi na fakt, że rozprawa doktorska jest „pracą na ocenę”, jednym z jej elementów powinien być choćby zwięzły rozdział, poświęcony uzasadnieniu wyboru i opisanemu stosowanych metod badawczych.

Rozdział trzeci można by nazwać ‘wskaźnikowym’, gdyż opisano w nim najważniejsze wskaźniki rynku pracy, a także przywołano wyniki badań losów zawodowych absolwentów szkół wyższych w krajach europejskich. Ponadto uporządkowano definicje określenia ‘zatrudnialność’ i scharaktery-

zowano wybrane badania poziomu zatrudnialności, słusznie podkreślając wagę i złożoność tego pojęcia. Autorka wykazała się tu dobrą znajomością podstawowych pojęć oraz krajowej i międzynarodowej literatury przedmiotu.

Rozdział czwarty zawiera analizę determinant pozycji absolwentów szkół wyższych na rynku pracy. Autorka dysertacji dzieli je na gospodarczo-społeczne, demograficzne i edukacyjne. Podział ten jest, zdaniem recenzenta, dyskusyjny, gdyż trudno określić w nim granice, co prowadzi do sytuacji, że treści poszczególnych podrozdziałów przenikają się. Rozważania byłoby bardziej czytelne, gdyby na początku każdego podrozdziału wymieniono determinanty, a następnie je omówiono. W analizach wykorzystano dane statystyczne pozyskane z GUS oraz dokumenty źródłowe. Z prezentowanych danych rysuje się ponury obraz szkolnictwa wyższego w perspektywie kilkudziesięciu lat, gdyż liczba studentów może być znacząco niższa niż obecnie, co jest wynikiem błędnej polityki demograficznej państwa. Jako pozytyw Autorka dysertacji pokazuje, że osoby z wyższym wykształceniem otrzymują statystycznie wyższe wynagrodzenie.

Błędne jest w niektórych tabelach (np. 4.1, s.178) podawanie danych procentowych z dokładnością do kilku miejsc po przecinku, a także nieprecyzyjny opis niektórych wykresów (np. 4.4., s. 189, 4.5, s. 191). Bardzo wysoko oceniam natomiast podrozdział dotyczący determinant demograficznych, gdyż Doktorantka trafnie diagnozuje strukturę ludności w funkcji wieku i jej skutki dla edukacji na poziomie wyższym.

Wśród determinant edukacyjnych, Autorka rozprawy szeroko omawia zapisy Ustawy o szkolnictwie wyższym i nauce z 2018 r., natomiast zbyt lakonicznie odnosi się do ich implikacji. Ciekawa i wartościowa poznawczo jest prezentacja oceny postępów Procesu Bolońskiego (tab. 4.9, s. 231-235). Zaletą rozważań w rozdziale 4 jest ich duży walor faktograficzny, pokazujący zależności pomiędzy pozycją absolwentów na rynku pracy a ofertą edukacyjną instytucji akademickich. Pewnym mankamentem fakt, iż niewiele miejsca Autorka poświęciła komentarzom tych faktów oraz refleksji własnej. Rozdział ten oceniam umiarkowanie pozytywnie, choć krytycznie ze względu na nadmiar wiedzy odtwórczej i niedomiar twórczej.

Rozdział piąty – opis wyników przeprowadzonych badań jest oceniony w siódmej części recenzji.

W zakończeniu rozprawy Autorka porządkuje informacje, które potwierdzają odpowiedzi na pytania i zadania badawcze sformułowane w pierwszej części dysertacji. Zakończenie jest, zdaniem

recenzenta zbyt rozbudowane, natomiast zyskałoby na wartości, gdyby Doktorantka sformułowała rekomendacje jako wnioski z przeprowadzonych badań.

4. Ocena zastosowanego piśmiennictwa w rozprawie doktorskiej

Piśmiennictwo zastosowane w rozprawie jest dobrane i wykorzystane poprawnie. Składają się nań akty prane, raporty i komunikaty, a także publikacje zwarte i artykuły w czasopismach. Większość to prace polskojęzyczne, co częściowo można wyjaśnić problematyką pracy doktorskiej. W moim przekonaniu zachwiane są proporcje pomiędzy liczbami dokumentów źródłowych i publikacjami naukowymi.

5. Ocena celu rozprawy doktorskiej

Cel badawczy, określony jako „dokonanie analizy i oceny dostosowania studiów ekonomicznych do potrzeb rynku pracy w Polsce” oceniam krytycznie, gdyż nasuwa się pytanie: w jakim celu dokonuje się wspomnianej analizy i oceny? Cel pracy wyjaśnia nieco pytanie badawcze „czy studia ekonomiczne są dostosowane do potrzeb rynku pracy”. Odnosząc się do tego pytania, sformułowałbym inne: czy studia ekonomiczne powinny być dostosowane do potrzeb dzisiejszego rynku pracy czy może do tego, którego kształt prognozowany jest za kilka lat. Pytaniu badawczemu towarzyszy szereg zadań badawczych, które zarysowują kształt pracy. Zwieńczeniem tych rozważań jest teza badawcza w brzmieniu: „Istnieje możliwość wykorzystania doświadczeń w zakresie kształcenia wybranych publicznych szkół wyższych o profilu ekonomicznych w Polsce, które zwiększyłyby dopasowanie oferty edukacyjnej do zmiennych potrzeb rynku pracy”. Określenie „zmiennych” jest tu kluczowe, gdyż pokazuje, że Doktorantka jest świadoma dynamiki zmian rynku pracy, za którą nie nadąża kształcenie w szkołach wyższych, nie tylko ekonomicznych.

6. Ocena zastosowanych metod badawczych

Metody badawcze są wymienione we wstępie, jednak ze względu na brak rozdziału lub fragmentu rozdziału temu poświęconego, nie mogę szerzej się do tego odnieść. Dodam, że podrozdział 5.3.2. pt. „Zastosowane metody, techniki i narzędzia badawcze” odnosi się do badań Biur Karier, natomiast tak zatytułowany fragment dysertacji powinien stanowić istotną część pracy, w której Doktorantka opisałaby metody badawcze, wyjaśniając dlaczego i w jaki sposób je wybrano i zastosowano, a także kreśląc ich atuty i ograniczenia. Tego zabrakło w dysertacji.

7. Ocena części rozprawy doktorskiej dotyczącej omówienia wyników badań

Wyniki badań zostały omówione w rozdziale piątym. Składają się na to „analiza i ocena zależności między ofertą edukacyjną publicznych szkół wyższych o profilu ekonomicznym a potrzebami zgłaszanymi przez pracodawców” (s. 253). Wykorzystano przy tym ogólnopolski system monitorowania ekonomicznych losów absolwentów (ELA), proponując autorskie rankingi. Osiągnięciem Autorki dysertacji jest skonstruowanie syntetycznego wskaźnika „mierzącego” pozycje kierunków ekonomicznych wybranych uczelni w zakresie: czasu poszukiwania pracy, względnego wskaźnika zarobków i względnego wskaźnika bezrobocia.

Przy ocenie pozycji uczelni Autorka rozprawy brała też pod uwagę oceny Polskiej Komisji Akredytacyjnej, a także aktywność akademickich biur karier. Wysoko oceniam rozważania Autorki dysertacji o zasadach tworzenia rankingów szkół wyższych, a także krytyczną analizę danych pozyskanych z systemu ELA. Autorka wykazała tu bardzo dobrą znajomość zagadnień związanych z popytową i podażową stroną rynku pracy, dzięki czemu analizy danych są przeprowadzone profesjonalnie.

Wartościowe poznawczo informacje przynosi wskaźnik syntetyczny jako funkcja zmiennych charakteryzujących losy absolwentów na rynku pracy. Prezentację uzyskanych wyników autorskich rankingów wraz z komentarzami oceniam pozytywnie, gdyż pozwalają na nieco inne niż tradycyjne rankingi, a co za tym idzie mogą być pomocne władzom uczelni do kreowania polityki dotyczące kierunków rozwoju programów studiów.

Wartościowa jest również analiza ocen programowych przeprowadzonych przez Polską Komisję Akredytacyjną, której rezultaty są zgodne z wynikami autorskich rankingów. Trzecim elementem analizy zależności oferty edukacyjnej i losów absolwentów są badania jakościowe przeprowadzone w akademickich biurach karier (ABK) uczelni ekonomicznych. Doktorantka ilustruje prezentowane fakty wypowiedziami rozmówców, co wzbogaca badania. Na wyróżnienie zasługuje przedstawienie ofert ABK, adresowanych do studentów i absolwentów, co stanowi zbiór dobrych praktyk (tab. 5.20, s. 320-325), do wykorzystania.

8. Informacja o możliwości zastosowań praktycznych dysertacji

Wnioski z badań prowadzonych w ramach dysertacji mogą być pomocne w doskonaleniu programów studiów oraz relacji uczelni z otoczeniem społeczno-gospodarczym, co nie zmienia przekonania recenzenta, że celem uczelni akademickiej (nie tylko ekonomicznej) powinno być głównie

kształcenie umiejętności zdobywania nowych kompetencji, z uwagi na zmienność, niepewność, złożoność i niejednoznaczność rynku pracy. Ewolucja niektórych uczelni akademickich w kierunku szkół wyższych przygotowujących do wykonywania zawodu jest, zdaniem recenzenta, krótkowzroczne. Ciekaw jest opinii Doktorantki na ten temat.

9. Informacja o ewentualnych nieprawidłowościach

Zasadniczą nieprawidłowością rozprawy jest zdawkowe potraktowanie rozważań metodologicznych, a także wyraźne zachwianie proporcji pomiędzy fragmentami, które są twórcze i odtwórcze, co uznaję także za istotną słabość dysertacji.

10. Ocena, czy rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego

Odpowiedź na tak sformułowane pytanie jest częściowo pozytywna, gdyż silne strony dysertacji w niewielkim stopniu przeważają nad dostrzeżonymi słabościami.

11. Ocena, czy rozprawa doktorska prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Tak, z zastrzeżeniem braków i słabości, o których mowa wyżej.

12. Konkluzja recenzji

Podsumowując recenzję, stwierdzam, że przedmiotowa rozprawa doktorska stanowi rozwiązanie oryginalnego problemu naukowego, a Doktorantka w dostatecznym stopniu prezentuje ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie naukowej, w tym przypadku w dyscyplinie ekonomia oraz, również w dostatecznym stopniu wykazuje umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W związku z tym wnioskuję do Rady Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie o dopuszczenie Doktorantki do publicznej obrony.

Pytania do Doktorantki:

1. Kształcenie ogólnoakademickie czy specjalistyczne – argumenty za i przeciw.
2. Jaka jest Pani wizja uniwersytetu ekonomicznego przyszłości?